

FİİLDE (EYLEMDE) ÇATI

Fiillerin **özneye** ve **nesneye** göre aldıkları durumlara ve gösterdikleri özelliklere **çatı** denir.

Not: *Yüklemi isim olan cümlelerde çatı aranmaz.*

Kardeşimin güzel bir kalemi **vardı**. (Çatı aranmaz.)

A- Öznesine Göre Çatılar

- 1- Etken
- 2- Edilgen (-l, -n)
- 3- Dönüslü (-l, -n)
- 4- İşteş (-ş, -leş)

B- Nesnesine Göre Çatılar:

- 1- Geçişli Fiiller
- 2-Geçişsiz Filer
- 3- Oldurgan Fiiller (-t, -r, -dır)
- 4- Ettirgen Fiiller (-t, -r, -dır)

A- ÖZNESİNE GÖRE FİİL ÇATISI

1- Etken Fiiller:

Öznesi "**gerçek özne**" olan fiiller etken fiillerdir.

Ali sabaha kadar uyumadı.

Uyumadı fiili , *öznesine göre etken fiildir*.

Serkan programı hazırlamış.

Hazırlamış fiili , *öznesine göre etken fiildir*.

Bu soruyu çok iyi anladılar.

Anladılar fiilini yapan bellidir, öznesi gizlidir. *Öznesine göre etken fiildir*.

2- Edilgen Fiiller:

Öznesi "**sözde özne**" olan fiiller edilgen fiillerdir. Edilgen fiillerin yüklemi her zaman **-n ve -l** eklerini almalıdır. Eylemi yapan belli değildir. Eylem **başkası tarafından** yapılmıştır.

Eşyalar eve taşınmış.

(*Başkası tarafından taşınmış.*)

Eski evin camları kırılmış.

(*Başkası tarafından kırılmış.*)

Cümlenin öğeleri konusu anlatılacak.

Derste öykü yazılacak.

Şairlerin en güzel şiirleri okundu.

Bu güzel haber tez zamanda duyulmalı.

Duvarlar maviye boyansın

Biberler ipe dizildi.

Bozulan yemek çöpe atıldı.

Kapı biraz sonra açıldı.

Mektuplar postaneye verildi.

3- Dönüslü Fiiller:

Yüklemde bildirilen işi yapan özne, aynı zamanda yapılan işten etkileniyorsa bu durumdaki fiil dönüslü çatılıdır.

Fiil kök ve gövdesine getirilen **-n ve -l** ekleriyle dönüslü çatılı fiiller yapılır.

UYARI:

Edilgen fiillerde -n ve -l eklerini aldıkları için karışıklığı önlemek için özneye bakılır. Eylemi yapan kendi kendine yapar. Dönüslü fiillerin öznesi "gerçek özne"dir.

Ali maçtan sonra yıkandı.

(*Yıkayan da yıkanan da Ali.*)

Ablam düğüne gitmeden süslendi.

Bu sözler üzerine birden öne atıldı.

Teyzem düğün için hazırlandı.

Söylenenlere çok kırıldı.

İki sene önce Aydın'a taşındı.

O, sınavdan sonra çok sevindi.

Çocuk annesine sarıldı.

Dövündü, üzüldü,bakındı, tarandı, kaşındı vb.

UYARI:

Dönüslü fiillerin öznesi gerçek öznedir, edilgen fiillerin ise sözde öznedir.

4- İşteş Fiiller:

Fiil tabanına "**-ş, -ış, -iş, -uş, -üş, -leş**" eklerinin getirilmesiyle oluşturulur. İşteş fiillerde bir işin birden çok özne tarafından birlikte ya da karşılıklı olarak yapıldıkları anlamı vardır.

Ağaçtaki kuş uçtu. / Ağaçtaki kuşlar uçtu.

Birlikte Yapılma:

Güvercinler suya üşüşmüştü.

Seyirciler bu olaya gülüştü.

Çocuklar eve doğru koşuştu.

Yağmur yağınca herkes kaçıştı.

Karşılıklı Yapılma:

Apartman görevlisiyle tartışmış.
Yıllardır haberleşmedik.
İki ülke sonunda anlaşmış.
Bu konuyu aramızda tartışalım.
Otelin müdürüyle dün görüştüm.
Onunla boş yere tartışmışlar.
Yarın kütüphanede buluşalım.

UYARI:

Bazı kelimeler “-ş” eki almadan işteşlik özelliği gösterirler. Bunların kökünde işteşlik vardır.
Barış, Savaş, Güreş, Yarış,

UYARI:

“-ş” eki almış fiil tek kişi tarafından yapılabiliyorsa işteşlik özelliği göstermez.
Yeni okuluna alıştı.

A- NESNESİNE GÖRE FİİL ÇATILARI

1- Geçişli Fiiller:

Nesne alabilen fiillere “Geçişli Fiiller” denir.
Yüklem “ne, neyi, kimi” sorularına cevap verir. Fiilin önüne “onu” kelimesini koyarak bulabiliriz.

Aramak (Onu aramak, olur)
Biçmek , bulmak, sormak, anlatmamak

Çocuklar vazoyu kırmış.
Akşam güzel bir belgesel seyrettik.
Murat’ı geziye çağırdık.
Bütün şiirlerini bu kitapta toplamış.
Anneme onu çok sevdiğimi söyledim.

UYARI:

Eylemin geçişli olması için cümlede nesnenin olmasına gerek yoktur. Önemli olan eylemin nesne alabilmesidir.
- Akşama kadar bekledim.
- (Yukarıdaki cümlede nesne olmadığı halde fiil geçişlidir.)

2- Geçişsiz Fiiller:

Nesne almayan fiillere “Geçişsiz Fiiller” denir.
Yüklem “ne, neyi kimi” sorularına cevap vermez.

uyumak (onu uyumak, olmaz)
acımak, kalmak, yetişmek
susmak, yatmak

Bu söze sınıftakilerin hepsi gülmüştü.
Ağaçların yaprakları sarardı.
Çocuk erkenden uyudu.
Haberi alınca çok üzüldük.
İki saat kadar dinlendiler.
Bütün gün yattı, artık kalksın.

3- Oldurgan Fiiller:

Geçişsiz fiillerin “-r, -t, -dır” ekleriyle geçişli duruma getirilmesidir.

Geçişsiz / Geçişli (Oldurgan)

Durmak - durdurmak gülmek - güldürmek
Susmak - susturmak ağlamak - ağlatmak
Uçmak - uçurmak pişmek - pişirmek
Uyumak – uyutmak çıkmak - çıkarmak

Anlattığı fıkralara herkes güldü. (Geçişsiz)
Anlattığı fıkra ile herkesi güldürdü. (Oldurgan)
Çocuk zor da olsa uyudu. (Geçişsiz)
Çocuğu zor da olsa uyuttu. (Oldurgan)
Sınıftaki herkesi susturdu.

4- Ettirgen Fiiller

Geçişli bir fiilin “-r, -t, -dır” eklerinden birini alarak geçişlilik derecesinin artırılmasıdır. Bu **fiillerde işi başkasına yaptırma** anlamı vardır.

Evin kapısını kırdırdı.
Eşyaları onlara taşıttı.
Son gün çocuklara şiir okuttu.
Yeni gelen gruba çevreyi gezdirdi.
Okula gitmeden önce çocuğa şurup içireceksin.

UYARI:

Ettirgen ve oldurgan fiilleri birbirinden ayırırken aldıkları “-r, -t, -dır” ekleri çıkarılır ve geride kalan kısmın geçişli olup olmadığına bakılır.